Exercicios de autoavaliación

I: Preguntas do tema (1)

1. Comenta as obras do *Rexurdimento* que estuden a lingua galega.
2. Escribe dez liñas sobre a prensa do *Rexurdimento*.
3. Fala do uso do galego en actos públicos durante o *Rexurdimento.*
4. Cita tres temas da poesía de Eduardo Pondal e tres técnicas moi rechamantes que empregase habitualmente.
5. Analiza a métrica destes versos de *Pondal* que seguen. Explica a anáfora, a antítese e o paralelismo que aparecen neles. Comenta, así mesmo, as formas non normativas.

Eu nacín en agreste soedade,
eu nacín cabo dan agreste outeiro,
pra onde o Anllóns con nobre maxestade,
camiña ó seu destino derradeiro.
Eu non nacín en vila nin cidade,
mais, lonxe do seu ruído lisonxeiro;
eu nacín cabo de pinal espeso,
eu nacín na pequena Ponteceso.

6. Que simbolizan a paisaxe agreste e os piñeiros neste poema de Pondal? Por que opón esta paisaxe á cidade?
7. Lembra a frase que, segundo Lugrís Freire, dixo Pondal no seu leito de morte. Tras leres o texto e recordando o que aprendiches nesta sección, xustifícaa.
8. Explica por que Pondal é considerado un poeta moderno. Lembra o simbolismo, o parnasianismo, o modernismo...
9. Describe o *Banquete de Conxo.*
10. Todos temos escoitado moitas veces o *Himno galego.* Conta todo o que saibas sobre el. Analiza os versos que recordes de memoria.

Solución:

1. No Rexurdimento publícanse os dicionarios de Francisco Rodríguez (1863), Cuveiro (1876) e Valladares (1884). Son todos dicionarios galego-casteláns. Entre as gramáticas, a primeira é a de Mirás (1864) e especialmente a gramática de Saco e Arce (1868), primeira gramática que merece tal nome e a mellor, até a publicación da de Carballo Calero xa nos anos sesenta do século XX. Básicos son os tres tomos de *El idioma gallego, su antigüedad y vida* (1886), de A. María de la Iglesia, que recollen textos galegos desde a Idade Media á actualidade e mesmo ofrecen xa exemplos das cantigas medievais. Para a defensa da normalización do galego son fundamentais tamén actitudes coma do *Heraldo de Galicia,* que pide un espazo para o galego na prensa rexional.
2. Xornais como *La Oliva, El Miño ou El Heraldo Gallego,* aínda que escritos en

castelán, incluían textos en galego e defendían a lingua, a cultura e os intereses de Galicia. Destaquemos a campaña do *Heraldo,* de Lamas, propoñendo que cada periódico galego inxerise un día á semana textos en galego. A prensa galega inaugúraa o célebre *O Tío Marcos da Portela* (1876). Os versos que figuran na súa portada son unha verdadeira declaración de principios sobre a defensa de Galicia e do galego. Na liña aberta pola publicación de Lamas, seguirán *O Galiciano, A Monteira, A tía Catuxa, etc.*

3. O historiador Vicetto pide xa en 1873 a introdución do galego na escola. O galego utilízase por primeira vez nun discurso nun acto público na homenaxe tributada na Coruña a Waldo A. Insúa por Francisco de la Iglesia, en 1888. Lugrís Freire usa o galego por primeira vez nun mitin político en 1907. Os Xogos Florais de Tui usan exclusivamente o galego: ata o menú do banquete oficial estaba redactado en galego.

4. O pasado celta brillante que cómpre recuperar; o tema do bardo, guía do pobo na recuperación da lingua e da patria; a paisaxe agreste como símbolo da dureza da vida do bardo e da tarefa de recuperación da identidade perdida. Utilización de cultismos; utilización de símbolos, como os *pinos,* que simbolizan o pasado mítico celta, os vellos guerreiros e as ansias de liberdade, pois medran cara ao ceo; epítetos, adxectivación e hipérbatos de carácter culto.

5. A estrofa é unha oitava real, estrofa propia da poesía culta. Fixémonos na anáfora e no paralelismo dos dous primeiros versos, mesmo no seu paralelismo sinonímico. Reparemos na antítese entre campo *-agreste-* e cidade *-lisonxeira-.* O campo, co *pinal espeso,* simboliza a dureza da loita, a moral épica e guerreira; a cidade *-lisonxeira-,* a derrota, a debilidade, a perda da vella identidade celta, a submisión.

6. Ver resposta anterior. Lembremos que esta oposición campo-cidade segue a manterse viva nos escritores da xeración Nós e convértese nun tópico da literatura galega.

7. A célebre frase é *Décheme unha lingua de ferro, e déixoche unha lingua de ouro. O* labor de Pondal na utilización dunha métrica culta -como a oitava real vista-, a introdución no galego de helenismos e cultismos, o uso de esdrúxulos, o hipérbato, a adxectivación culta, o símbolo...etc, converten o galego nunha lingua poética de indubidable riqueza, moi lonxe xa da sinxeleza da lírica popular.

8. O seu concepto do poeta-bardo como guía do pobo, a consideración da lingua poética como beleza, a utilización de cultismos, o emprego de símbolos, a atención aos valores expresivos dos sons co manexo de harmonías imitativas e aliteracións, etc.

9. Celébrase na carballeira de Conxo en 1856 para lembrar os mártires da revolución de 1846. Nel participan estudantes e artesáns de Santiago. Pondal le un *Brindis* en verso e en castelán no que afirma que o pobo ten dereito á revolta cando carece de liberdade e é explotado. Outro brinde similar leuno Aurelio Aguirre. O brinde valeulle a Pondal un proceso, do que foi absolto na Audiencia da Coruña. O banquete de Conxo é expresión do progresismo galeguista da época, pois non só pide unha sociedade máis xusta e libre, senón que valora, por igual, traballo físico e intelectual.

10. A idea dun himno galego parece que foi tema de conversa nas xuntanzas e parladoiros da *Cova Céltica.* En 1907 os emigrados da Habana deciden que o poema de Pondal Os *pinos,* musicado por Pascual Veiga, se converta en himno galego e como tal é estreado no Gran Teatro da Habana o 20 de decembro de 1907. O himno reúne gran número dos tópicos de Pondal: celtismo, os *pinos,* a terra de Breogán, a loita épica pola recuperación da patria e da lingua, etc.

II: Comentario de texto (1)

"Na morte de miña nai"

Nai, ¡adorada nai!, mártir escura,
branca pombiña, arruladora e tenra,
¡ai! Si souperas cómo me deixabas...
non te morreras.

Dende que te perdín, a terra, o ceo,
todo é pra min da mesma cor da morte.
O sol non me alumea, nin os campos
pra min ten frores.

Do corazón fuxiume esa alegría
que é nas frores aroma e vos nos páxaros,
i andan por dentro do meu peito os corvos
arrevoando.

¡Como recordo aquelas noites craras
en que ó fulgor da prateada lúa
me arrulába-lo sono, dos teus cantos
coa doce música!

Curros Enríquez (adaptación)

1. **Caracterización e identificación do texto:**
   - Relaciona este texto coa biografía de Curros.
   - Explica os termos non normativos que aparecen no texto.
2. **Estrutura e técnicas literarias:**
   - Comenta as imaxes e adxectivos coas que caracteriza á nai.
   - Que simbolizan as distintas aves que aparecen no texto?
3. **Valoración e xuízo crítico:**
   - Curros poeta intimista e comprometido.

Solución: Suxerimos a seguinte liña de comentario. Sinalemos o aprecio de Curros pola nai en oposición ás difíciles relacións co pai, que até parece que o fixo obxecto de malos tratos. Sinalemos algúns termos non normativos como *souperas, frores, páxaros, craras...*etc. Indicar especialmente o castelanismo no emprego do reflexivo en *non te morreras;* tamén o seseo implosivo de *vos.* Fixémonos nos adxectivos e metáforas coas que caracteriza á nai, en oposición aos malos tratos que recibiu de seu pai: *adorada nai, mártir escura, branca pombiña, tenra...*etc. Por outra banda, moi romanticamente, o poeta proxecta a súa dor sobre a paisaxe: desde a morte da nai *o sol non alumea, o campo non ten frores, os paxaros quedaron sen vos...*etc. Se ben sinalamos formas non normativas e castelanismos rechamantes, tamén convén destacar a enxebreza dalgúns termos como *escura, pombiña, tenra, cor, alumear, fuxir, lúa, doce...,* formas hoxe seriamente ameazadas polo castelanismo na lingua oral e espontánea. Cómpre non esquecer que Curros é o gran poeta social, pero tamén un extraordinario poeta intimista, como se pode ver no poema deste comentario.

III: Preguntas do tema (2)

1. Explica algunhas das razóns da protesta de Curros. Tiñan base real na Galicia do seu tempo?
2. Comenta que pensaba Curros do *Progreso.* Á luz do que pasa hoxe non era un chisquiño inxenuo?
3. Relaciona o poema que Curros dedicou á morte da nai coa infancia vivida polo poeta.
4. Explica como combina Curros intimidade e crítica social no que se di que é un dos poemas musicados máis espallados e cantados da literatura galega.
5. Le o fragmento do poema de *M. Curros* dedicado a Rosalía e explica que concepto ten da poeta. Pode compararse co *bardo* de Pondal? Que valor ten o adxectivo *tola?*

"A Rosalía"

Do mar pola orela
mireina pasar,
na frente unha estrela,
no bico un cantar.
E vina tan sola
na noite sin fin,
que inda recei pola probe da tola,
¡eu, que non teño quen rece por min!
[...]
¡Ai, dos que levan na frente unha estrela!
¡Ai, dos que levan no bico un cantar!

6. Explica as metáforas *estrela* e *noite.* Sinala anáforas, paralelismos e hipérbatos.
7. Sinala as formas que non sexan normativas e explícaas.
8. Fala do concurso poético que gañou Curros.
9. Explica a participación de Curros na fundación da Real Academia Galega. Quen era Fontenla Leal?
10. Describe con brevidade O *divino sainete.*

Solución:

1. Persistencia dos foros entre o campesiñado e aumento da presión fiscal que chegou a triplicase. Falta de industrialización: o 88,7 da poboación pertencía ao sector primario. Analfabetismo: só o 38,42 % dos rapaces galegos ían asiduamente á escola. Emigración: un terzo dos emigrantes españois eran galegos. Caciquismo.
2. Como liberal progresista cría que o Progreso representado pola ciencia e a técnica producirían sen máis a felicidade entre a humanidade e que xurdiría unha sociedade xusta.
3. Curros tivo fortes enfrontamentos cun pai que parece ser que sometía á familia a malos tratos. A tradición conta que Curros fuxiu da casa porque o pai lle arrebolou un braseiro. Fronte a estes malos tratos paternos, a nai sempre foi o apoio do Curros neno.
4. O comezo do poema suxire a pena da rapaza namorada polos desdéns do

seu namorado. Con todo, na segunda parte, a pena que sente a rapaza non se debe aos desdéns do *ingrato galán,* senón á súa emigración. As dúas partes resultan un pouco difíciles de comprender e até incongruentes na redacción de Curros, polo que, como xa vimos na correspondente suxestión, cambiou a primeira estrofa.
5. O poeta é o guía do pobo; con todo, o pobo non escoita e até despreza a mensaxe do poeta. O adxectivo tola non significa 'que perdeu a razón', senón 'que sofre unha grande excitación ou entusiasmo excesivo', o que lles pasaba aos poetas.
6. *A estrela é* unha visión que representa os pensamentos, arelas, etc., da poeta. A *noite* simboliza as angustias, decepcións e padecementos da poeta. O primeiro verso comeza cun hipérbato que antepón o complemento do substantivo ao substantivo. Os versos 3 e 4 presentan anáfora e paralelismo. Os dous últimos versos tamén constitúen unha anáfora e son paralelísticos.
7. Hai castelanismos como *frente, sola, sin.* Tamén aparece a metátese vulgar *probe,* que tivo amplo uso na literatura anterior á normativización.
8. Gañou o certame literario convocado en Ourense en 1877 por D. Modesto Fernández y González en que se debían cantar un costume, unha tradición e un tipo. Os poemas presentados ao concurso por Curros foron *Unha voda en Einibó, A Virxe do Cristal e O gueiteiro de Penalta.*
9. Cando emigra á Habana participa activamente co tipógrafo Fontenla Leal na creación da Asociación Iniciadora e Protectora da Academia Galega, que será definitivamente inaugurada na Coruña en 1906, grazas especialmente aos esforzos de Fontenla Leal, Curros e a colonia galega emigrada en Cuba.
10. Presenta a peregrinaxe a Roma nun tren de sete vagóns, cada un dos cales simboliza un pecado capital. O poeta viaxa na compaña do poeta e precursor Añón. Toda a obra é unha profunda crítica social e mesmo literaria.

IV: Comentario de texto (2)

1. Le os seguintes versos de *Lamas Carvajal* e comenta as súas formas non normativas e dialectais: **"A aldea"**

[...]
Alí, os caciques engordan e chegan
a ricos, sin ter nin rentas nin bes,
namentras o triste maestro da escola,
un ánema en pena de fraco parés.
[...]
Ó ver polos montes do gando en compaña
ós nenos, sin roupa, sin pan e instrucción,
sinte polas xentes que viven na aldea,
tristura, vergonza, conmiseración.

2. Compara a imaxe que do agro dan estes versos coa que daba Rosalía en *Cantares Gallegos.*

3. Sinala e comenta os recursos literarios que aparecen nestes versos: antítese, encabalgamento, imaxes, hipérbato, asíndeto...etc.
4. Relaciona o tema e a actitude destes versos co labor xornalístico de Lamas.

Solución:
1. Rentas, bes, namentras, maestro, ánema, parés, ós nenos, sin, sinte. Son formas dialectais propias de Ourense.
2. Rosalía adoita presentar unha visión amable do agro e mesmo dos labregos, aínda que apareza a pobreza ou a emigración, pois o libro ten o propósito de reivindicar Galicia, os seus costumes, a súa paisaxe, a delicadeza dos seus labregos e labregas fronte aos tópicos antigaleguistas estendidos nos Séculos Escuros e mesmo durante o XIX.
3. Antítese entre ricos e caciques que medran e o pobre mestre que case non ten que comer; véxase o encabalgamento sirremático en *chegan / a ricos,* que rompe o grupo verbal e salienta o complemento; o hipérbato *de fraco* destaca a pobreza do mestre así como o hipérbato *do gando en compaña* o fai co traballo infantil. O último verso presenta asíndeto ao expresar os sentimentos de pena que sente o poeta polos abandonados labregos: a serie queda así aberta e produce a sensación de que se poderían seguir engadindo máis sentimentos de mágoa ante a situación dos campesiños.
4. É similar ao labor xornalístico, pois tanto en El *Heraldo Gallego* como en *O tío Marcos d'a Portela* critica o atraso de Galicia, o caciquismo, o abandono da lingua... etc, e propón solucións e actitudes para superar esta postración.

V: Preguntas do tema (3)
1. Rexeita con datos obxectivos o seguinte enunciado: No Rexurdimento só houbo lírica.
2. Comenta as novelas históricas do Rexurdimento.
3. Cal é a primeira novela galega? Explica como reflicte a situación diglósica do galego.
4. Comenta unha novela que se caracterice pola súa crítica social. Que ideoloxía defende?
5. Cal é o *best-séller* da literatura galega do Rexurdimento? Explica as razóns deste éxito.
6. Comenta brevemente o xurdimento do teatro galego.
7. Cita obras de narrativa curta do Rexurdimento. Cal foi a achega de Rosalía?

Solución:
1. Pardo Bazán consideraba que o galego era unha lingua que só se podía usar na lírica e case exclusivamente na lírica de carácter popular. Inspirou, posiblemente, as ideas de Valera de que o galego non era unha lingua e que carecía dunha literatura: a variante literaria e culta do galego era o portugués. Estas ideas expostas por Valera en 1887 foron adecuadamente respondidas por Murguía. O galego na época do Rexurdimento contaba cunha narrativa *(Maxina, A cruz do salgueiro*...), teatro (A *fonte do xuramento...*), etc. que demostraba que o galego era válido para todos os xéneros. O mesmo ocorría

coa exposición ensaística, como se pode ver polos discursos en galego pronunciados nos Xogos Florais de Tui de 1891. Mesmo no Rexurdimento houbo xa intentos de prosa científica: Manuel Comellas publicou ao longo de 1875 unha serie de artigos de tema científico titulados *Recreacións científicas* para probar que o galego era válido para a exposición científica. Por outra banda sinalemos o desenvolvemento do xornalismo co primeiro periódico galego, *O tío Marcos d'a Portela,* verdadeiro éxito de venda da época, e os seus continuadores como A *Monteira, O Galiciano, O Novo Galíciano, A tía Catuxa, etc.*

2. *A tecedeira de Bonaval* (1894) presenta a vida de Santiago durante o reinado de Carlos I; *O castelo de Pambre* (1895) trata da loita dun nobre por recuperar o seu patrimonio na época de Enrique II; *O niño de pombas* (1905) recrea a época de Xelmírez.

3. *Maxina ou a filla espúrea* (1880)**,** publicada como folletón en *La Ilustración Gallega y Asturiana. Os* señores, a clase alta e a xente da cidade fala en castelán; os labregos e a xente do agro falan en galego.

4. ¡*A besta!,* de Xan de Masma: desde unha óptica carlista presenta as difíciles condicións de vida do campesiñado da época, especialmente pola presión fiscal e pola corrupción do sistema da Restauración. Publicouse en folletín na Habana, na revista *Follas Novas,* entre 1899 e 1900.

5. Dentro da literatura xornalística o semanario de Lamas *O tío Marcos d'a Portela.* Inicia a súa publicación en 1876 e acada a tiraxe de 4.000 exemplares cando o xornal máis vendido, en castelán, non pasaba na época dos 2.000. En canto a libro, o grande éxito foi tamén de Lamas, o célebre *Catecismo do labrego,* que publicou por entregas no citado semanario, pero que, ante o éxito obtido, edita como libro en 1889, de xeito que en trinta días esgota dúas edicións. O éxito está en que criticaba os males desde a visión sinxela dun campesiño similar aos seus destinatarios

6. A primeira obra galega de teatro do Rexurdimento *é A fonte do xuramento* de F. M. de la Iglesia e foi estreada en 1882: escrita en romance heroico presenta o castigo dun mozo forasteiro que seduce a unha moza. A primeira obra teatral en prosa será *A ponte* (1903) de Lugrís Freire. Cultivaron tamén o teatro, especialmente de tipo histórico, Álvarez Giménez con *Mari Castaña* (1884), Galo Salinas con *A torre de Peito Burdelo* (1891), etc.

7. Cómpre salientar *Contos da terriña* de Pérez Placer, *Pé das Burgas* de Álvarez de Novoa; os dous considéranse discípulos de Lamas, que cultivou tamén o relato curto centrado en tipos populares, especialmente da cidade de Ourense en *Gallegada. Tradiciós, costumes e tipos da terriña,* que pode dicirse que deu lugar a unha escola ourensá de narradores costumistas e realistas, entre os que están os citados Pérez Placer e Alvarez de Novoa. Da propia Rosalía publicouse postumamente *Conto gallego* (1923).